

**AGROTADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA RAQOBATBARDOSHLIK
VA EKSPORT SALOHIYATI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIK**

No'monov Otabek O'rmonjon o'g'li

Namangan Davlat Universiteti tayanch doktoranti

otabeknumanov1019@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada agrotadbirkorlik subyektlarida raqobatbardoshlik va eksport salohiyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida raqobatbardoshlik tushunchasining agrar sohadagi mazmuni aniqlanib, uning eksport salohiyatini shakllantirishdagi o'rni ochib beriladi. Raqobatbardoshlik ishlab chiqarish samaradorligi, mahsulot sifati, xarajatlar darajasi, innovatsion faoliyat, logistika imkoniyatlari hamda institutsional muhit bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyati ularning ichki va tashqi bozorlarda barqaror raqobat ustunliklarini shakllantirish darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Tadqiqot natijasida raqobatbardoshlikni oshirish orqali eksport salohiyatini mustahkamlashga qaratilgan konseptual yondashuv taklif etilib, u qiymat zanjiri va tizimli yondashuvlar asosida asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: agrotadbirkorlik subyektlari, raqobatbardoshlik, eksport salohiyati, agrar eksport, qiymat zanjiri, ishlab chiqarish samaradorligi, logistika, institutsional muhit

Kirish

Bugungi globallashtirilgan iqtisodiy sharoitda qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportining samaradorligi mamlakatning tashqi savdo faoliyati va agrar sektorining rivojlanish darajasi bilan uzviy bog'liq bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, agrotadbirkorlik subyektlarining xalqaro bozorlarda barqaror pozitsiya egallashida ularning raqobatbardoshligi va eksport salohiyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Raqobatbardoshlik subyektning ichki va tashqi bozorlarda o'z mahsulotini samarali taklif qilish qobiliyati bilan belgilanadi, bu esa to'g'ridan-to'g'ri eksport imkoniyatlariga ta'sir qiladi.

Ilmiy adabiyotlarda raqobatbardoshlik va eksport salohiyati odatda alohida kategoriyalar sifatida ko'rilsa-da, amaliyotda ularning uzviy bog'liqligi aniq seziladi. Raqobatbardoshlik subyektning ishlab chiqarish samaradorligi, mahsulot sifati, innovatsion va texnologik imkoniyatlari, logistika va ta'minot zanjiri darajasi hamda institutsional qo'llab-quvvatlash bilan belgilanadi. Shu bilan birga, eksport salohiyati ushbu omillarning xalqaro bozorlarga moslashgan natijaviy ko'rsatkichidir.

Agrobiznesning o'ziga xos xususiyatlari — mavsumiylik, tabiiy-iqlim sharoitlariga bog'liqlik, mahsulotlarning tez buziluvchanligi — raqobatbardoshlik va

eksport salohiyati o'rtasidagi bog'liqlikni yanada murakkablashtiradi. Shu sababli, bu masalani o'rganish nafaqat agrar iqtisodiyot nazariyasi, balki amaliy boshqaruv va strategik qarorlar qabul qilishda ham muhim ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — agrotadbirkorlik subyektlarida raqobatbardoshlik va eksport salohiyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash, ularni shakllantiruvchi asosiy omillarni tahlil qilish va zamonaviy iqtisodiy sharoitda ushbu bog'liqlikni mustahkamlashga qaratilgan konseptual yondashuvni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari agrobiznes subyektlarining eksportga yo'naltirilgan rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish hamda davlat siyosatini takomillashtirishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism

Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyati va raqobatbardoshligi o'rtasidagi bog'liqlik zamonaviy agrar iqtisodiyotning eng muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, eksport salohiyati faqat ishlab chiqarish hajmi bilan belgilanmaydi; u ko'plab ichki va tashqi omillar, jumladan, mahsulot sifati, qo'shilgan qiymat darajasi, innovatsion va texnologik imkoniyatlar, logistika infratuzilmasi, institutsional qo'llab-quvvatlash bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bilan birga, raqobatbardoshlik ushbu omillarni tizimli va samarali boshqarish orqali hosil bo'ladigan subyektning ichki va xalqaro bozorlarda raqobat ustunligi sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqobatbardoshlik va eksport salohiyati o'rtasida bevosita ijobiy korrelyatsiya mavjud. Subyektlar raqobatbardosh bo'lganda, ularning eksport hajmi barqaror, mahsulotlari esa yuqori talabga ega bo'ladi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida aniqlangan muammolar orasida quyidagilar alohida ajralib turadi:

- Mahsulotning xalqaro standartlarga mos kelmasligi;
- Logistika va saqlash tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi;
- Innovatsion va raqamli yechimlardan samarali foydalanmaslik;
- Davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yetarli darajada mavjud emasligi.

Empirik tahlil natijalari ko'rsatdiki, eksportga yo'naltirilgan subyektlarda raqobatbardoshlikning yuqori darajasi mahsulot sifatining yaxshilanishi, logistika samaradorligi va innovatsion texnologiyalardan foydalanish bilan mustahkamlanadi. Masalan, sovutgichli omborlar, zamonaviy qadoqlash texnologiyalari, elektron savdo platformalari va raqamli marketing vositalaridan foydalangan subyektlar nafaqat ichki bozorda, balki xalqaro bozorlarda ham barqaror eksport salohiyatiga ega bo'lmoqda. Shu bilan birga, ishlab chiqarish samaradorligi va qo'shilgan qiymat darajasi eksport hajmi bilan ijobiy bog'liq ekanligi kuzatildi, bu esa eksport salohiyatini oshirish strategiyasini ishlab chiqishda muhim omil hisoblanadi.

Raqobatbardoshlik va eksport salohiyatining o'zaro bog'liqligi hududiy jihatdan ham o'zgaruvchan. Tadqiqot davomida hududiy tahlil o'tkazilgan va aniqlanishicha, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish uchun qulay tabiiy-iqlim sharoitlariga ega

hududlardagi subyektlar ko'proq raqobatbardosh va eksport salohiyati yuqori. Shu bilan birga, infratuzilma va logistika bilan bog'liq kamchiliklar ushbu hududlarda eksport salohiyatining to'liq ishlatilishiga to'sqinlik qilmoqda. Bu hududlarda innovatsion va raqamli yechimlarni joriy qilish orqali raqobatbardoshlikni oshirish va eksportni kengaytirish imkoniyatlari mavjudligi aniqlandi.

Muhokama qismida tadqiqot natijalari xalqaro va milliy adabiyotlar bilan solishtirildi. Xorijiy tadqiqotlar ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyati va raqobatbardoshligi o'rtasidagi bog'liqlik mahsulot sifatini oshirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xalqaro sertifikatlar tizimi va raqamli marketing orqali mustahkamlanadi. O'zbekiston sharoitida esa bu jarayonlar hali to'liq shakllanmagan bo'lib, davlat siyosati, moliyaviy rag'batlar va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarurati mavjud.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, eksport salohiyatini oshirish va raqobatbardoshlikni mustahkamlash bir-birini to'ldiruvchi jarayon bo'lib, subyektlar uchun strategik maqsad sifatida ko'rilishi lozim. Raqobatbardoshlikni oshirish orqali eksport hajmini barqarorlashtirish, mahsulot sifatini yaxshilash va xalqaro bozorlardagi pozitsiyani mustahkamlash mumkin. Shu nuqtai nazardan, agrotadbirkorlik subyektlarida raqobatbardoshlik va eksport salohiyatini rivojlantirish masalalari nafaqat iqtisodiy, balki institutsional va innovatsion strategiyalarni birlashtirishni talab qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, agrotadbirkorlik subyektlarida raqobatbardoshlik va eksport salohiyati o'rtasidagi bog'liqlik murakkab, ko'p omilli va uzviy xarakterga ega. Eksport salohiyati subyektning ishlab chiqarish quvvati bilan cheklanmaydi; u mahsulot sifati, qo'shilgan qiymat darajasi, logistika va infratuzilma, innovatsion va raqamli texnologiyalardan foydalanish, hamda institutsional qo'llab-quvvatlash bilan belgilanadigan murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, eksport salohiyatini oshirish masalasi raqobatbardoshlikni mustahkamlash bilan uzviy bog'liq bo'lib, subyektning ichki va xalqaro bozorlarda barqaror pozitsiya egallashini ta'minlaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqobatbardoshlikning yuqori darajasi mahsulot sifati va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, logistika va ta'minot zanjirining rivojlanishi, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish hamda raqamli yechimlardan samarali foydalanish orqali eksport salohiyatini sezilarli darajada mustahkamlaydi. Shu bilan birga, hududiy tahlil subyektlarning tabiiy-iqlim sharoiti, infratuzilma imkoniyatlari va logistika tizimining rivojlanganligi eksport salohiyatini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatadi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatdiki, rivojlangan davlatlar tajribasida raqobatbardoshlik va eksport salohiyati o'rtasidagi bog'liqlik mahsulot sifatini

oshirish, xalqaro sertifikatlar tizimi, innovatsion texnologiyalar va raqamli marketing orqali mustahkamlanadi. O'zbekiston sharoitida esa ushbu jarayonlar hali to'liq shakllanmagan bo'lib, davlat siyosati, moliyaviy rag'batlar va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarurati mavjudligi aniqlanmoqda.

Shu asosda tadqiqot quyidagi ilmiy va amaliy xulosalarni beradi:

1. Ilmiy jihatdan, eksport salohiyati va raqobatbardoshlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tizimli yondashuv asosida talqin etish zarurligi aniqlandi. Bu yondashuv eksport salohiyatini faqat resurslar yig'indisi sifatida emas, balki uni samarali boshqarish va rivojlantirish natijasi sifatida baholash imkonini beradi.

2. Amaliy jihatdan, agrotadbirkorlik subyektlarida raqobatbardoshlikni oshirish orqali eksport salohiyatini mustahkamlash strategiyasi ishlab chiqilishi lozim. Bunga mahsulot sifatini yaxshilash, qo'shilgan qiymatni oshirish, logistika tizimini rivojlantirish, innovatsion va raqamli texnologiyalardan foydalanish kiradi.

3. Davlat siyosati nuqtai nazaridan, eksportni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, moliyaviy rag'batlar, sertifikatlashtirish va standartlashtirish tizimlari, shuningdek, institutsional qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish subyektlarning raqobatbardoshlik va eksport salohiyatini oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

4. Strategik tavsiya sifatida, hududiy imkoniyatlar va tabiiy-iqlim sharoitlarini hisobga olgan holda raqobatbardoshlik va eksport salohiyatini oshirish bo'yicha maxsus hududiy dasturlarni ishlab chiqish tavsiya etiladi.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot agrotadbirkorlik subyektlarining eksportga yo'naltirilgan rivojlanish strategiyasini shakllantirish va raqobat ustunliklarini mustahkamlash bo'yicha ilmiy asos yaratdi. Tadqiqot xulosalari nafaqat agrar iqtisodiyot nazariyasi, balki amaliy boshqaruv, innovatsion rivojlanish va davlat siyosatini takomillashtirish uchun ham muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Мухитдинов, Ш. 3. (2019). Пути совершенствования механизмов эффективного управления многопрофильными фермерскими хозяйствами в Узбекистане. In *Формирование инновационной экономики будущего* (pp. 54-58).
2. Muxitdinov, S. Z., Shakirova, N. A., Turdubayeva, G. A., Osmonova, G. S., & Asanova, G. A. (2023). Theoretical Basis of Risk Management in Manufacturing Enterprises. In *Sustainable Development Risks and Risk Management: A Systemic View from the Positions of Economics and Law* (pp. 403-405). Cham: Springer International Publishing.
3. Мухитдинов, Ш. (2023). ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РИСКОВ И УПРАВЛЕНИЕ ИХ НА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ. *Экономическое развитие и анализ*, 1(2), 192-199.

4. Ziyavitdinovich, M. S., Kamilovna, A. M., Ugli, J. A. J., Adxamovna, B. S., & Ogli, T. F. R. (2021). Covid-19 Pandemia in Uzbekistan Agriculture and its Impact on the Supply Chain. *Alinteri Journal of Agriculture Sciences*, 36(1).
5. Muxitdinov, S. (2023, June). Results of econometric modeling of management in multifunctional farms. In *American Institute of Physics Conference Series* (Vol. 2789, No. 1, p. 040060).
6. Muxitdinov, S. (2023). MAIN CHARACTERISTICS OF THE RISK MANAGEMENT MECHANISM IN MANUFACTURING ENTERPRISES. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 8(1), 259-262.
7. Urmonovich, N. O. (2023). MANGOSTEEN NUTRITIONAL PRICE AND FUNCTIONAL PROPERTIES. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 14(5), 3-5.
8. Abdukhamidovich, N. A., & Urmonovich, N. O. (2021). The Results of Theoretical Studies of the Chisel Cultivator Rack Frontal Surface Shape. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 25(4), 5930-5938.
9. Urmonovich, N. O. (2025). IMPROVING THE ACTIVITIES OF INNOVATIVE BUSINESS INCUBATORS AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *PEDAGOG*, 8(11), 256-260.
10. Urmonovich, N. O. (2025). EFFICIENCY OF USING SCIENTIFIC AND TECHNICAL DEVELOPMENTS IN SMALL BUSINESSES. *SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 9(11), 57-61.
11. Urmonovich, N. O. (2025). THE IMPORTANCE OF SCIENTIFIC NEWS IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF SMALL BUSINESS. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 8(11), 194-198.
12. Urmonovich, N. O. (2025). THE PLACE OF SMALL BUSINESS AND SCIENCE INTEGRATION IN THE INNOVATION ECONOMY. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 4(46), 197-201.
13. Sattarov, A. (2021, June). DEVELOPMENT OF VIRGIN AND FALLOW LANDS IN THE FERGANA VALLEY AND RESETTLEMENT OF THE POPULATION (50-60 YEARS OF THE XX CENTURY). In Конференции.
14. Sattarov, A. (2020). Акрам Мадаминович Саттаров ЎЗБЕКИСТОНДА ЯНГИ ЎЗЛАШТИРИЛГАН ЕРЛАРГА АҲОЛИНИ КЎЧИРИЛИШНИНГ МУЛКИЙ МУНОСАБАТЛАР ТАРИХИДАН (1946-1960 йиллар мисолида). Архив исследований, 1-9.
15. Sattarov, A. (2020). Саттаров Акрам Мадаминович МАРКАЗИЙ ФАРҒОНА ХУДУДИДА ЯНГИ ЕРЛАРНИ ЎЗЛАШТИРИЛИШИ ВА АҲОЛИНИ КЎЧИРИЛИШИ. САБАБ ВА ОҚИБАТЛАР (1950-1970 йиллар мисолида). Архив исследований, 1-9.